

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/59603>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Home > *Geëmancipeerd én gelovig... gaat dat samen?*

Geëmancipeerd én gelovig... gaat dat samen?

Kan religie voor geëmancipeerde vrouwen een zinvol levensperspectief zijn? Kijk naar de ondergeschiede rol van vrouwen binnen de islam en het antwoord lijkt 'nee'. Kijk naar de recente brief waarin paus Johannes Paulus II zich afzet tegen het feminisme en wederom lijkt de conclusie 'nee'. Toch zijn er religieuze vrouwen die zichzelf feminist noemen, en feministes die geloven. Hoogleraar Maaïke de Haardt over hun dilemma's.

Essay

Na alle discussie over hoofddoekjes en de plaats van vrouwen in de islam, mengde zich deze zomer ook het Vaticaan weer eens in de discussie over de plaats van de vrouw in samenleving en (rooms-katholieke) kerk. Met de nadruk op traditionele 'vrouwelijke' waarden als 'openheid naar de ander', 'nederigheid' en 'gehoorzaamheid' lijken vrouwen hun heil toch vooral in het gezin te moeten zoeken. Daar zijn ze immers ook fysiek het beste voor toegerust, zo schrijft paus Johannes Paulus II in een brief aan de bisschoppen. En hoewel de brief zegt te gaan over de samenwerking tussen mannen en vrouwen, valt er geen woord te lezen over taken en verantwoordelijkheden - laat staan over 'wezenlijke' eigenschappen - van mannen. Wie ziet welk een gewicht er aan vrouwen en vrouwelijke eigenschappen wordt gehecht om tot werkelijke veranderingen in cultuur, economie en samenleving te komen, kan zich afvragen of mannen niet enkel de humanisering van de wereld ernstig in de weg staan. Geen wonder dat velen, feministe of niet, afwijzend op de brief reageerden.

De vraag of religie en feminisme kunnen samengaan is niet nieuw. Wie niet meer tot de allerjongsten behoort, herinnert zich dat hierover al zo'n vijftientwintig jaar geleden fel werd gedebatteerd. En net als nu waren de antwoorden destijds allerminst eenduidig. De ook in Nederland zeer invloedrijke Noord-Amerikaanse feministische theologe Mary Daly was duidelijk: 'Het christendom kan feminisme slechts "opnemen", zoals een kannibaal zijn maaltijd opneemt.'

Daly vertrok dus uit kerk en christendom. Catharina Halkes, Nederlands feministisch theologe van het eerste uur, heeft haar religieuze traditie daarentegen nooit afgezworen, ondanks haar forse kritiek op kerk en christendom. 'Ik laat me mijn geloof niet afpakken door vreemde instanties,' zei ze ooit hierover. Zij eiste het recht op om zélf haar geloof en haar religieuze traditie te interpreteren en liet zich de (religieuze) wet niet meer voorschrijven. Dat had op veel fronten effect. Door acties van religieuze feministen werd deze traditionele organisaties een van de eerste 'vrouwenstudies'. Het werd binnen de meeste opleidingen nota bene een verplicht vak, dus ook voor predikanten en priesters. Was dat enkel een slimme manier om het protest te reguleren?

De brede vrouwenbeweging had in die tijd - begin jaren zeventig - relatief weinig aandacht voor religie. Zonder het hardop te zeggen, meenden velen dat geloof vooral een privé-zaak was; misschien eigenlijk zelfs achterhaald. Dat veel traditionele vrouwenorganisaties op religieuze grondslag waren georganiseerd en bovendien een veel minder radicaal feministische positie innamen, was vooral een lastig gegeven binnen allerlei politiek-maatschappelijke samenwerkingsverbanden van vrouwen. Tegelijkertijd vertegenwoordigden deze traditionele organisaties wel het merendeel van de Nederlandse vrouwen. Gaandeweg richtten zowel feministische theologes als confessionele vrouwenorganisaties hun pijlen ook op interne 'geloofszaken': de achterstelling van vrouwen in de kerk, machtsmisbruik, seksueel geweld, het

POPULAIRE BERICHTEN

Top-100 Machtige vrouwen: Alle cv's!	
Eerste feministische golf	
Tv-tip: 3Doc Code Rood: Eerwraak II	(0)
Aanrechtsubsidie	(13)
Bezuiniging kinderopvang treft werkende moeders	(91)

OPZIJ VIDEO

DEZE MAAND

ABONNEMENT

WORD ABONNEE

NIEUWSBRIEF

Altijd op de hoogte blijven? Meld je aan voor de nieuwsbrief

AANMELDEN

Mrs.vanderlinden

@sgvdl @VvTeeseling @skoudijs maar dat sinds

mannelijk taalgebruik in de liturgie enzovoort. De kleinere en grotere successen die daarmee werden geboekt, vielen doorgaans buiten het publieke blikveld. De 'vrouw en geloof'-beweging werd gesteund en gesterkt door het groeiend aantal vrouwelijke wetenschappers op het gebied van theologie. Bovendien gingen vrouwen wereldwijd zelf de bijbel lezen. En wat meer is: ze gingen bijbel, theologie en geschiedenis van het christendom uitleggen en ondervragen op de betekenis voor eigentijdse vrouwen. Met als gevolg een kritische herschrijving en herinterpretatie van geloofsinhouden, teksten en rituelen.

Feminisme en christendom gingen voor deze vrouwen niet alleen samen; voor velen was het geloof zelfs de motor van maatschappelijk en kerkelijk verzet en van het toe-eigenen van een eigen religieuze autoriteit: 'Empowerment by religion.' Vaak tot grote ergernis van de religieuze autoriteiten.

We hebben er sindsdien in Nederland een godsdienst bij gekregen. En daarmee herleeft de discussie over de vraag of feminisme en geloof wel verenigbaar zijn. De impliciete veronderstelling lijkt daarbij dat de combinatie 'feminisme-islam' veel lastiger is dan de combinatie 'feminisme-christendom'. Niet zo'n vreemde gedachtegang, gezien de doodsb bedreigingen voor Kamerlid Ayaan Hirsi Ali vanwege haar visie op de positie van moslimvrouwen en de berichten over mishandelde moslimvrouwen in opvanghuizen. Koranteksten worden daarbij (ook hier te lande) soms ter legitimering aangehaald, bijvoorbeeld bij huiselijk geweld. 'Mannen zijn voogden over de vrouwen omdat God de enen boven de anderen heeft doen uitmunten en omdat zij van hun rijkdommen besteden. Deugdzaame vrouwen zijn dus zij, die gehoorzaam zijn en heimelijk bewaren, hetgeen God onder haar hoede heeft gesteld. En degenen, van wie gij ongehoorzaamheid vreest, wijst haar terecht en laat haar in haar bedden alleen en tuchtigt haar' (Soera 4:34).

Dat liegt er niet om. En zelfs koranteksten die niet tot geweld oproepen, kunnen onderdrukking in stand houden. Als de getuigenis van twee vrouwen gelijk is aan die van één man, zal dat het vertrouwen in de vermogens van vrouwen niet bevorderen. Voor gewone gelovige vrouwen en mannen wordt het dan moeilijk om weerstand te bieden aan het idee dat vrouwen in wezen minderwaardig zijn.

Maar behalve de islam kent ook het christelijke denken een lange traditie waarin de inferioriteit van vrouwen vanzelfsprekend was. Eeuwenlange ingesleten opvattingen over vrouwen (en dus ook over mannen, hoewel het daar nooit over gaat), eeuwenoude praktijken die onderschikking en onderdrukking van vrouwen in stand houden, zijn niet van de ene op de andere dag te veranderen. Zelfs niet van de ene eeuw op de andere, zoals nog dagelijks blijkt.

Echter: tegenover de negatieve en onderdrukkende citaten kent de koran ook uitspraken waarin mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn, met gelijke taken en verantwoordelijkheden. De koran scoort in dit opzicht volgens sommigen zelfs beter dan de bijbel. Daar wordt de onderschikking van de vrouw al in de eerste hoofdstukken verklaard en gelegitimeerd. Immers, nadat Adam en Eva, op aandringen van Eva, van de verboden vrucht hebben gegeten, zegt God tot Eva: 'Naar de man zal uw begeerte uitgaan, hoewel hij over u heerst.'

Onderdrukt en bovendien ook nog verantwoordelijk voor de zondeval. Vrouwen zijn moreel minder bekwaam, zo klonk het daarom lang. Maar net als de koran kent ook de bijbel andere, meer op gelijkheid gerichte teksten. Hoe patriarchaal de islam en het christendom ook zijn, en dat zijn ze, beide tradities zitten óók vol innerlijke tegenspraak. Kennis van teksten en geschiedenis is voor vrouwen om die reden van groot belang. Zoals theologe Jonneke Bekkenkamp ooit zei: 'Als mensen niets meer van religie weten, geloven ze alles.'

Slechts weinigen weten dat de islamitische wereld een lange traditie van vrouwenbewegingen kent, ook op religieuze grondslag. Ook hier is er een geschiedenis van 'empowerment by religion'. En net als bij christenfeministen wordt de geloofwaardigheid en de noodzaak van dit pleidooi voor empowerment afgeleid uit de godsdienst zelf. Vanuit de islamitische nadruk op gerechtigheid wordt nu gerechtigheid voor vrouwen opgeëist. Uit de groeiende stroom publicaties van wetenschapsters op het gebied van islamstudies blijkt hoe belangrijk het is dat gelovige vrouwen zelf actief participeren in de wetenschappelijke en theologische discussies en met eigen interpretaties van de islam komen. Zij ontmaskeren de patriarchale vooringenomenheid van hun traditie aan de hand van de uitleggingsgeschiedenis van koran en hadith (uitspraken die aan de profeet Mohammed worden toegeschreven) en met hulp van rechtspraak en rechtscholen. Zij maken duidelijk dat vrouwen altijd óók actieve participanten van hun religieuze traditie zijn, in weerwil van hun meer of minder officiële ondergeschikte status.

Zulke vrouwen zijn méér dan slachtoffers van hun traditie. Ze ondersteunen vanuit hun grote kennis van de feitelijke islamitische jurisprudentie heel concreet hedendaagse gelovige moslima's in hun strijd voor religieuze, politieke en sociale mondigheid. Ze bewijzen daarmee dat de vaak gehoorde uitspraak dat de islam onveranderlijk is, of al minstens vijfhonderd jaar stilstaat, onwaar is. Dergelijke uitspraken spelen ten dele conservatieve leiders zelfs in de kaart: ook zij beweren immers dat de islam onveranderlijk is en zich daarom niet hoeft aan te passen aan de moderne tijd. Je hoeft geen geleerde historica te zijn om te weten dat iedere

de jaren '70 op dat vlak zo weinig is veranderd.
[#zelfredzaamheid](#) Dat is wat hoor. *5 hours ago*
[reply](#)

 Join the conversation

LAATSTE ARTIKEL

- **Renate Dorrestein op landelijke Stiefmoederdag**

28 maart 2012 | [WERK & MAATSCHAPPIJ](#)
- **Tv-tip: 3Doc Code Rood: Eerwraak II**

27 maart 2012 | [CULTUUR & LIFESTYLE](#)
- **Geen extreem magere meiden op Pinterest**

27 maart 2012 | [NIEUWS & OPINIE](#)
- **Ligt meisjes- en jongensgedrag vast in het brein?**

22 maart 2012 | [NIEUWS & OPINIE](#)
- **Landelijke informatiedag over vrouwenklachten**

20 maart 2012 | [NIEUWS & OPINIE](#)

LAATSTE REACTIES OP HET FORUM

- **Onderzoek multiculturele attitudes**

27-03-2012
- **Carrièrevrouw 2012**

13-03-2012
- **Hoezo tuthola?**

07-03-2012

DEZE MAAND IN

➤ Het stille succes van de introvert

➤ Glamour groentjes: Eindelijk gelukt! Eco is een trend

➤ Heldinnen uit Scandinavië

➤ Interviews met: Esther Ouweland, Wilhelmina Thomassen, Ariana Schluter

[BEKIJK BLAD](#)

BESTEL NU

Opzij op iPad

Download de Opzij-app in de appstore voor € 3,99 per editie. Voor Opzij-abonnees is hij gratis!

[DOWNLOAD NU](#)

religieuze traditie voortdurend verandert, onder invloed van de culturele, politiek-staatkundige en economische veranderingen binnen de cultuur of het land waarin zij geworteld is. Denk aan de veranderingen - ten goede en ten kwade - die in de afgelopen honderd jaar in overwegend islamitische landen als Egypte, Turkije, Iran, Marokko en Bangladesh plaatsvonden. Denk aan de verschillen tussen deze landen, en je ziet opnieuw dat iedere uitspraak over de onveranderlijkheid van de islam niet klopt. Immers: niet overal worden vrouwen gestenigd bij overspel, niet overal wordt vrouwen de toegang tot het onderwijs ontzegd, niet overal is de sluier verplicht en niet overal dragen de mannen baarden. In sommige islamitische landen is het aantal vrouwelijk hoogleraren groter dan in Nederland.

Wel vormen liberale intellectuelen en feministische islamitische wetenschappers een relatief kleine groep binnen de islamitische gemeenschap. Binnen het christendom lijkt het bo-vendien meer algemeen geaccepteerd dat de bijbel door mensen is geschreven en dus niet rechtstreeks van God afkomstig is. Dit inzicht leidt, minstens principieel, tot voortdurende interpretatie en herinterpretatie van de teksten. Binnen de islam is het inzicht dat iedere uitleg óók interpretatie is minder breed aanvaard. Dat maakt het voor veranderingsgezinde islamieten zo moeilijk om gehoord, laat staan gerespecteerd te worden.

Toch kunnen islamitische feministen hun vrouwenzaak alleen maar bepleiten als voor hen - net als voor christenfeministen - het geloof meer is dan het volgen van religieuze regels en voorschriften. Geloof valt niet samen met een instituut of met de woorden van een leider. Geloven is een werkwoord, gebaseerd op een aantal centrale gedachten en inhouden die in de religieuze traditie voortleven. Aan dit geloof ontnemen religieuze feministen, ondanks alles, kracht, moed, doorzettingsvermogen én hun religieuze en feministische identiteit. Het geloof geeft hen de kracht om een maatschappelijke strijd te voeren, om de discussie met hun religieuze traditie aan te gaan en om het - ondanks alles - binnen die traditie uit te houden. Voor veel religieuze feministes is het psychologisch onmogelijk de traditie achter zich te laten die hun ook de kracht van geloven heeft geleerd, hun een gemeenschap heeft gegeven, hun idealen heeft gegeven over dat het anders kan en moet. Uittreden is bovendien principieel onwenselijk, omdat je daarmee in feite de traditie in de handen legt van degenen van wie je nu juist het beschikkingsrecht over die traditie betwist. 'Wij zijn kerk,' klinkt het zelfbewust in kringen van christenfeministen.

Kunnen feminisme en religie samengaan? Uiteindelijk is dit de verkeerde vraag. Voor veel vrouwen gaat het immers samen. Ondanks alle weerstand zie je dat moslima's hun geloof inzetten als een krachtig wapen in de strijd tegen vele vormen van onderdrukking. Onderdrukking en religie vallen niet tot elkaar te herleiden. Steeds meer moslima's richten zich op de onderdrukkende elementen in de traditie zelf en zoeken mogelijkheden deze op een andere manier te interpreteren en 'bij de tijd' te brengen. Daarin verschillen moslimfeministen niet van andere religieuze feministen. Komt de vraag naar het samengaan van feminisme en religie voort uit de twijfel over de veranderbaarheid van religies? Zijn religies onverbeterlijk en onvermijdelijk seksistisch en vrouwvijandig? Als het gaat om werkelijke feministische veranderingen binnen de islam is er nog een lange weg te gaan. En ook binnen het christendom zijn feministische doelen nog lang niet gerealiseerd. Niet alleen de GGP, ook Rome en de orthodoxe christenen, laten zich als tegenkrachten niet onbetuigd. De toenemende invloed van conservatieve en fundamentalistische religieuze stromingen binnen alle godsdiensten (denk ook aan de invloed van een wedergeboren christen als George W. Bush) maakt evenzeer dat het geloof van vele religieuze feministen in de veranderbaarheid van hun traditie op de proef wordt gesteld. Zij laten zich er echter niet van weerhouden om hun geloof in gerechtigheid in te zetten voor verandering. In de woorden van de Latijns-Amerikaanse dichteres Michèle Najlis: 'Het water zal de stenen breken.'

Maaïke de Haardt is Catharina Halkes/Unie NKV hoogleraar voor Religie en Gender te Nijmegen en universitair docente vrouwenstudies theologie in Tilburg.

WWW.OPZIJ.NL

Kun je gelovig én geëmancipeerd zijn? Discussieer mee over dit onderwerp op www.opzij.nl, rubriek discussie.

Door Maaïke de Haardt / 01 december 2004 / ()

<i>Navigatie</i>	<i>Populaire dossiers</i>	<i>Opzij vrouwen</i>	<i>Blad & Abonneren</i>	<i>Informatie</i>
→ Home	→ 100 inspirerende vrouwen	→ Margriet van der Linden	→ Nieuwsbrief	→ Contact
→ Nieuws & Opinie	→ Feminisme: Heden & Verleden	→ Claudia de Breij	→ Abonnement	→ Disclaimer
→ Werk & Maatschappij	→ F-side: feministen van het eerste uur	→ Inez Weski	→ Proefabonnement	→ Privacy
→ Cultuur & Lifestyle	→ Ode aan de vrouw	→ Internationale solidariteit bloggers	→ Jaarabonnement	→ Over Opzij
→ Columns & Blogs		→ Nahed Selim		→ Adverteren
→ Forum				

